

ОСОБЛИВОСТІ МАСОВОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

О. Ю. Дроздов, м. Чернігів

Наведено результати авторського емпіричного дослідження психо-семантичних особливостей масової геополітичної свідомості вітчизняних студентів. Описано тенденції сприймання та оцінювання низки країн світу (США, Росії, Німеччини, України, Великої Британії, Китаю, Франції, Японії та Канади), особливості та критерії їхньої соціальної категоризації. Зокрема, з'ясовано, що геополітичні образи країн Заходу та Японії мають ідеалізований характер, образ Росії є доволі амбівалентним, а України – поділяється на домінуючий негативний образ “України-держави” та позитивний образ “України-країни”.

Ключові слова: геополітична свідомість, геополітичний образ, геополітична ментальна карта.

Проблема. Специфічним різновидом політичної свідомості є геополітична свідомість (ГПС). Її ми розуміємо як форму відображення подій та явищ “політичного світу” крізь призму “географічного світу” шляхом ототожнення певного географічного простору з конкретною політикою, яка там здійснюється [1]. Масову ГПС ми визначаємо як форму (рівень) побутового, неелітарного, нефахового відображення геополітичних явищ. “Продуктом” та індикатором ГПС виступають особливі ментальні моделі простору – геополітичні ментальні карти.

Основу сучасної масової ГПС, на наше переконання, становлять образи конкретних держав (країн). По-перше, усвідомлення того чи того простору пов’язане з усвідомленням певних об’єктів, що розміщені в ньому, конкретних місць їхнього розташування та певних “точок відліку” в цьому просторі. До того ж, як відомо, одним із принципів дослідження геополітичних явищ є принцип територіальності, а одним з основних методів – хорологічний (бачення досліджуваних явищ у їхньому територіальному прояві). Крім того, навіть в умовах існування наддержавних інститутів та явищ (ЄС, НАТО, СНД, МВФ, ВТО, глобалізація, міжнародний тероризм тощо) на рівні побутової свідомості їх сприймання все одно часто має “державно орієнтовний” або “географічно орієнтований” характер. Відомо, наприклад, що НАТО і МВФ часто асоціюються з політикою США, а ісламський тероризм – із Близьким Сходом. Зрештою, результати наших власних попередніх досліджень свідчать про те, що в основі уявлень про світ лежать конкретні географічні території та держави [2]. Звідси випливає необхідність аналізу образів держав як основних геополітичних суб’єктів (акторів).

Традиційно масова ГПС була предметом вивчення зарубіжних, передусім американських і західноєвропейських, науковців. З 1990-х

років окремі дослідження в цій галузі почали проводитись і в Україні. Найчастіше вони були спрямовані на вивчення уявлень громадян про саму Україну. Отримані дані при цьому часто відображали критичні [3; 4] або амбівалентні [5] уявлення та оцінки. Дещо менша увага приділялася вивченню настановлень щодо інших держав та міждержавних об'єднань – Росії, СНД, НАТО, ЄС, США [6–13]. Зауважимо, що майже всі ці дослідження (як і у світі загалом) мали суто соціологічний характер. Вітчизняних психологічних досліджень ГПС проводилося значно менше, до того ж практично всі вони стосувалися, як ми зазначили, уявлень громадян України про власну державу [14; 15] Отже, є потреба в розширенні “географічного контексту” таких досліджень.

Мета статті: дослідження психологічних (психосемантичних) особливостей масових геополітичних образів та уявлень українського студентства.

Дослідження проводилося з листопада 2012 р. до травня 2013 р. у межах дослідницького проекту “Психологія масової геополітичної свідомості”. Ми спиралися на територіальну класифікацію, розроблену фахівцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, у якій пропонується виділяти дев'ять політико-ідеологічних регіонів України [16]. Відповідно до мети та згаданої територіальної моделі вибірка досліджуваних (загальна кількість – 976 осіб, з них 385 – чоловічої та 591 – жіночої статі) була побудована таким чином: студенти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (245 осіб) репрезентували регіон “Північний Схід”; студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка (100 осіб) – регіон “Київ-столиця”; студенти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (87 осіб) – регіон “Правобережний Центр”; студенти Херсонського національного університету (92 особи) – регіон “Південь”; студенти Севастопольського національного університету ядерної енергії та промисловості, а також Євпаторійського інституту соціальних наук (100 осіб) – регіон “Крим”; студенти Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (99 осіб) – регіон “Схід без Донбасу”; студенти Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, 69 осіб) – регіон “Донбас”; студенти Львівського національного університету імені Івана Франка (88 осіб) – регіон “Таличина”; студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, 96 осіб) – регіон “Захід без Галичини”. Зазначимо, що до вибірки не включалися студенти спеціальностей (“Історія”, “Політологія”, “Географія”), які передбачають засвоєння наукових геополітичних знань (“академічної геополітики”). Підкреслимо, що наше дослідження охоплювало представників лише однієї вікової групи – осіб, які народились або чие дитинство пройшло в уже незалежній Українській державі (тобто із соціологічного

погляду вибірка не є репрезентативною за демографічними критеріями). Утім, нас цікавили не демографічні, а *психологічні* аспекти ГПС. До того ж ми переконані: вибір саме такої вікової страти робить отримані нами дані перспективними на найближчі роки.

Досліджувані пропонувалося оцінити 9 країн світу (США, Росію, Німеччину, Україну, Велику Британію, Китай, Францію, Японію, Канаду) за 21 шкалою авторського варіанта СД. Зазначимо, що всі стимули та дескриптори були попередньо відібрані в пілотних дослідженнях як значущі при актуалізації геополітичних уявлень та оцінок (зокрема, зазначені країни найчастіше згадувалися як складові сучасного “політичного світу”). Отримані дані були піддані первинному та вторинному статистичному аналізу за допомогою пакету SPSS.17.

Аналіз середніх оцінок вибірки виявив такі закономірності. По-перше, на масовому рівні ГПС спостерігається ідеалізація Німеччини – одного з лідерів Євросоюзу, про який довгі роки мріє не лише українська політична еліта, а й значна частина громадян. Саме Німеччину в Україні сприймають як державу з найвищим рівнем політичної стабільності, демократичності, порядку, ефективності влади, міри турботи останньої про народ (разом Японією), справедливості політики, впливовості та розвитку економіки (останні дві характеристики – разом із США). Певна ідеалізація була помітна стосовно США (найбільшою мірою захищають власні інтереси, мають найсильнішу армію та рівень заможності) та Японії (найзгуртованіша, з найвищим рівнем культури, розвитку науки і техніки, культурної самобутності). Цікавим при цьому було те, що найвищі оцінки за показниками інтересу та симпатії отримали не вищезгадані країни, а Велика Британія. Країною з наймиролюбнішою політикою уявлялася Канада. Іншим цікавим моментом було те, що країною, яка найменше схожа на Україну, наші співвітчизники вважають США – країну, яка, власне, часто й символізує геополітичний Захід. Вочевидь, у ГПС опитаних таким чином виявляється диференціація “заокеанського (далекого)” і “європейського (ближчого)” Заходу.

На жаль, у більшості випадків Україна виступала в ролі “антилідера”, адже мала найнижчі показники за багатьма політичними (політична стабільність, згуртованість, порядок, ефективність влади та її турбота про народ, справедливість політики, впливовість, сила армії) та економічними (рівень економічного розвитку та заможності) показниками. Поряд із тим саме Україна вважалася найвідкритішою країною, якій найбільшою мірою бажали процвітання.

Для виявлення геополітичних образів кожної країни ми скористалися процедурою факторного аналізу (за процедурою Varimax-обертання). Зазначимо, що при цьому бралися до уваги лише найбільш значущі фактори (із внеском у сумарну дисперсію не менше ніж 9-10%) (табл.)

Геополітичні образи молоді щодо різних країн

США	Росія	Німеччина
3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 34,9%:	3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 43%:	3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 39,6%:
1-й фактор (14,4%): подобається (0,814), цікава (0,808), бажаю процвітання (0,773), високий рівень культури (0,609). 2-й фактор (10,7%): розвинута наука і техніка (0,726), багата (0,688), впливова (0,570), має сильну армію (0,570). 3-й фактор (9,7%): є порядок (0,726), ефективна влада (0,632), згуртована (-0,595), стабільна політична ситуація (-0,584).	1-й фактор (20%): несправедлива політика (-0,713), влада не дбає про народ (-0,704), немає порядку (0,675). 2-й фактор (13,7%): подобається (0,848), цікава (0,823), бажаю процвітання (0,816), високий рівень культури (0,473). 3-й фактор (9,4%): зберігає власну культуру (0,665), розвинуті наука і техніка (0,607), має сильну армію (0,564), багата (0,470).	1-й фактор (17,4%): є порядок (0,715), ефективна влада (0,657), розвинута економіка (0,648), захищає власні інтереси (0,637). 2-й фактор (11,9%): подобається (0,867), бажаю процвітання (0,807), цікава (0,785). 3-й фактор (10,3%): розвинуті наука і техніка (0,793), зберігає власну культуру (0,774), багата (0,528).
Україна	Велика Британія	Китай
3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 39%:	3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 41%:	4 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 48,8%:
1-й фактор (17,4%): неефективна влада (-0,755), немає порядку (-0,725), несправедлива політика (0,699), влада не дбає про народ (0,670). 2-й фактор (10,9%): подобається (0,825), цікава (0,808), бажаю процвітання (0,722), високий рівень культури (0,411). 3-й фактор (10,8%): слаборозвинені наука і техніка (0,678), бідна (0,633), слабка економіка (0,615), має слабку армію (0,508).	1-й фактор (15,2%): є порядок (0,721), стабільна політична ситуація (-0,720), ефективна влада (0,666), згуртована (-0,660). 2-й фактор (13,5%): розвинена наука і техніка (0,741), багата (0,621), має сильну армію (0,596). 3-й фактор (12,3%): подобається (0,870), цікава (0,841), бажаю процвітання (0,788), високий рівень культури (0,414).	1-й фактор (14,8%): є порядок (-0,723), згуртований (0,704), ефективна влада (-0,695), стабільна політична ситуація (0,676). 2-й фактор (12,4%): розвинені наука і техніка (0,746), багатий (0,667), розвинена економіка (-0,591). 3-й фактор (11,7%): подобається (0,859), цікавий (0,847), бажаю процвітання (0,751), високий рівень культури (0,410). 4-й фактор (9,9%): агресивна політика (0,719), відкритий (0,676), недемократичний (0,665).

Продовження табл.

Франція	Японія	Канада
3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 41,7%:	3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 45,4%:	3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 45,7%:
1-й фактор (15,2%): стабільна політична ситуація (-0,771), є порядок (0,764), ефективна влада (0,696), згуртована (-0,676). 2-й фактор (13,9%): розвинені наука і техніка (0,748), багата (0,626), зберігає власну культуру (0,624), впливова (0,604). 3-й фактор (12,6%): подобається (0,861), цікава (0,839), бажаю процвітання (0,767), високий рівень культури (0,494).	1-й фактор (23,4%): стабільна політична ситуація (0,742), згуртована (0,728), ефективна влада (-0,726), є порядок (-0,710). 2-й фактор (12,1%): подобається (0,875), цікава (0,826), бажаю процвітання (0,771). 3-й фактор (10%): розвинена наука і техніка (0,757), зберігає власну культуру (0,678), не схожа на Україну (-0,567).	1-й фактор (17,9%): є порядок (0,757), стабільна політична ситуація (-0,728), ефективна влада (0,692), згуртована (-0,621). 2-й фактор (14,8%): розвинена наука і техніка (0,689), має сильну армію (0,659), багата (0,616), впливова (0,614). 3-й фактор (13%): подобається (0,864), цікава (0,832), бажаю процвітання (0,804), високий рівень культури (0,451).

США. Геополітичний образ цієї країни в масовій свідомості молодих українців репрезентований трьома основними варіантами: “*Атракція до висококультурної країни*” (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор¹), “*Високорозвинена сильна країна*” (змішаний²) та “*Порядок у державі*” (політичний). Отже, всі образи мають позитивний характер, хоча відрізняються за мірою політизованості свого змісту. Цікавим є те, що перший фактор стосовно США (країни, яка часто викликає саме політичні асоціації) був неполітичним. Також було виявлено, що найменший розкид оцінок опитаних стосувався рівня розвитку економіки, а найбільший – оцінок агресивності-миролюбності політики та рівня симпатії до країни, що загалом можна вважати закономірним.

Росія. Образ східного сусіда в масовій ГПС опитаних також представлений трьома варіантами: “*Погана політика та влада*” (політичний фактор), “*Атракція до висококультурної країни*” (неполітичний емоційно-мотиваційний) та “*Самобуття розвинена країна*” (змішаний). Бачимо, що ці образи відрізняються як за характером оцінок, так і за

¹ Тут і далі ми наголошуємо на емоційно-мотиваційному типі окремих факторів, оскільки більшість інших факторів-образів мають суто когнітивний (образи, уявлення, знання) характер.

² Змішані (або полігізовані) фактори – політико-економічні, політико-культурологічні або політико-економічно-культурологічні за змістом.

змістом. Виявилось, що найбільша узгодженість оцінок стосувалась уявлень про міру захисту Росією власних інтересів, а найменша – міри схожості Росії та України і симпатії до першої. Усе це можна пояснити напруженістю сучасних і минулих українсько-російських стосунків.

Німеччина. Було виявлено такі уявлення про цю країну: *“Ефективна політика та влада”* (політичний фактор), *“Атракція до країни”* (емоційно-мотиваційний) та *“Розвинена самобуття країна”* (змішаний). Отже, хоча всі виявлені образи відрізняються змістовно, вони мають позитивний характер. Зазначимо, що мінімальний розкид оцінок стосувався оцінки порядку в країні (відомий стереотип “Німеччина = порядок”), а максимальний, що цікаво, – міри турботи влади про народ.

Україна. Як і в попередніх випадках, образ Батьківщини в опитаних був представлений трьома варіантами: *“Погана влада та політика”* (політичний фактор), *“Атракція до висококультурної країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний) та *“Слаборозвинена держава”* (змішаний). На жаль, якісно два з трьох виявлених факторів мають негативний характер і лише в “людсько-культурному” вимірі Україна сприймається позитивно. Можливо, саме тому найбільший розкид оцінок стосувався дескриптора “подобається – не подобається”, а найменший – “бажаю – не бажаю процвітання”.

Велика Британія. Виявлено три основні образи “Туманного Альбіону”: *“Країна порядку”* (політичний фактор), *“Високорозвинена сильна держава”* (змішаний) та *“Атракція до висококультурної країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний), які, як бачимо, є позитивними. При цьому найбільша однотайність оцінок опитаних спостерігалася щодо показника економічного розвитку країни, тоді як найменша стосувалася чомусь міри турботи влади про народ та закритості-відкритості держави.

Китай. На відміну від інших геополітичних акторів, щодо Піднебесної було виділено чотири основні образи: *“Порядок та стабільність”* (політичний фактор), *“Науковий та економічний розвиток”* (культурно-економічний), *“Атракція до висококультурної країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний) та *“Ворожа недемократична політика”* (політичний). При цьому перші три фактори мають саме позитивний характер і лише четвертий (менш значущий) “додає ложку дьогтю”. Найменший розкид оцінок стосувався міри захисту Китаєм своїх інтересів, а найбільший – міри демократичності та відкритості-закритості (що можна вважати наслідком впливу комуністичної орієнтації країни).

Франція. У масовій ГПС української молоді існує три основні геополітичних образи цієї країни: *“Стабільність та порядок”* (політичний фактор), *“Розвинена самобуття країна”* (змішаний) та *“Атракція до висококультурної країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний). Як і щодо інших країн Заходу, усі виявлені образи мають позитивний характер. Найбільш однотайними опитувані виявилися щодо

оцінок рівня економічного розвитку країни, а найменше – щодо показника “схожа – не схожа на Україну”.

Японія. “Країна сакури та самураїв” репрезентована в масовій ГПС опитаних таким чином: “*Стабільність та порядок*” (політичний фактор), “*Атракція до країни*” (емоційно-мотиваційний) та “*Самобутня країна науково-технічного прогресу*” (змішаний). Звертає на себе увагу відмінність структури третього фактора від аналогів щодо інших країн – акцент тут робиться не на економічних аспектах, а на культурологічній “інаковості”. Можливо, саме тому найбільший розкид оцінок спостерігався за показниками міри закритості-відкритості країни. Найбільш однотайними респонденти були у своїх побажаннях процвітання (як уже зазначалося, саме Японія часто викликає найбільші симпатії).

Канада. Ця країна в опитаних асоціюється з такими образами: “*Країна порядку та стабільності*” (політичний фактор), “*Високорозвинена сильна держава*” (змішаний) та “*Атракція до висококультурної країни*” (неполітичний емоційно-мотиваційний). Бачимо, що всі наведені образи-фактори мають позитивний характер і за змістом збігаються з образами більшості інших країн. При цьому найбільшу однотайність респонденти чомусь виявили в оцінці ефективності канадської влади, а найменшу – оцінюючи міру схожості з Україною (можливо, це є наслідком дисонансу між усвідомленими українсько-канадськими культурно-історичними зв’язками та рівнем політико-економічного розвитку Канади).

Аналіз отриманих результатів дає змогу виявити низку *спільних закономірностей*, котрі відображають психологічні особливості масової ГПС сучасної української молоді. По-перше, майже всі геополітичні актори сприймаються крізь призму трьох образів. Їхня значущість може змінюватися залежно від країни, але, так чи інакше, один із них є політичним, другий – неполітичним (культурно-економічним) або змішаним (з політичними складовими), а третій – емоційно-мотиваційним (відображає триаду із симпатії, інтересу та побажання у процвітанні).

По-друге, переважна більшість виявлених факторів є достатньо схожою за змістом (а іноді – просто аналогічною), що доводить вагому роль механізму стереотипізації на рівні масової ГПС.

По-третє, за винятком України, Росії та частково Китаю, усі виявлені фактори-образи інших країн є позитивними. Отже, країни Заходу (як заокеанського, так і ближчого – європейського) мають своєрідний “ефект ореолу”, що свідчить про прояв механізмів міфологізації та ідеалізації. Вважаємо, що три згадані нами країни (особливо перші дві) можуть бути своєрідними “диференціаторами” масової ГПС сучасної молоді.

По-четверте, практично всі політичні фактори мають схоже змістове наповнення – основу їх становлять такі змінні, як: оцінка поряд-

ку, стабільності та ефективності влади. Можливо, тут спрацьовує своєрідний ефект контрасту – саме перелічених речей, на думку опитаних, не вистачає власній країні у політичному плані, а тому всі інші сприймаються та оцінюються за цими показниками (“Вони – це анти-Ми”). Отже, бачимо прояв як уже згаданої стереотипізації, так і певної міфологізації та ідеалізації “іншого світу” (“У них там усе добре”).

По-п'яте, майже в усіх “змішаних” факторах-образах найзначущішою складовою є ступінь розвитку в країні науки і техніки. Можливо, цей результат частково пов'язаний із соціальним статусом опитаних (студентство), який обумовлює певну цінність цього критерію. Але, хочеться вірити, що сучасна молодь почала усвідомлювати реалії ХХІ століття, згідно з якими міра розвиненості країни пов'язана не з кількістю дивізій, ядерних ракет або грошей, а з її інтелектуальним потенціалом.

По-шосте, більшість виявлених емоційно-мотиваційних факторів містить у собі культурологічну складову. Власне, це підтверджує тенденцію існування двох типів геополітичних образів – образів-держав (з політико-економічними характеристиками) та образів-країн (з гуманітарними характеристиками). Таке “прив'язування” симпатій до більш “людських” (соціально-культурних) характеристик геополітичних акторів, на наш погляд, слід оцінювати позитивно, адже воно вказує на відсутність вираженого політично заангажованого світосприймання.

Наступним етапом аналізу даних стала факторизація середньогрупових значень для виявлення конструктів сприймання та оцінювання (соціальної категоризації) геополітичних акторів і побудови психосемантичних моделей геополітичних просторів (“ментальних карт”). У результаті ми отримали три фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 96,5%. **Перший фактор** (55,9%) базувався на таких шкалах: “багата – бідна” (0,978), “впливова – не впливова” (0,957), “захищає – не захищає власні інтереси” (-0,952), “ефективна – неефективна влада” (-0,951), “слабка – розвинута економіка” (-0,950) та “стабільна – нестабільна політична ситуація” (0,926). Отже, цей фактор було визначено як **“Економічна і політична розвиненість країни”**.

Другий фактор (26,8%) був утворений дескрипторами “подобається – не подобається” (0,958) та “агресивна – миролюбна політика” (0,941), що дало підстави визначити його як **“Емоційне ставлення до держави, пов'язане з її миролюбністю”**.

Основою **третього фактора** (13,8%) стали дескриптори “закрита – відкрита” (0,845) та “зберігає – не зберігає власну культуру” (0,829), тому він був визначений як **“Відкритість та культурна самобутність”**.

Реконструйовані психосемантичні моделі (“геополітичні ментальні карти”) було суміщено із системою виявлених факторів-координат (рис. 1, 2). У системі 1 і 2-го факторів виділилися дві групи. Перша – це держави з високим рівнем політико-економічного розвитку і миролюбною політикою, яка зумовлювала симпатію до них (країни Західної Європи,

Канада та Японія). Другу групу утворили США, Китай і Росія – “супер-держави”, що сприймаються як розвинуті (США) або відносно розвинуті (Китай та Росія) у політико-економічному плані, але агресивні (Росія – найбільшою мірою). Через свою “слаборозвинутість” Україна стоїть окремо від усіх цих країн, хоча за миролюбністю своєї політики вона перебуває на рівні першої групи. Можна помітити, що ступінь подібності країн першої групи є набагато вищим, ніж другої. Фактично перша група відображає геополітичний ідеал – “благополучний Захід”.

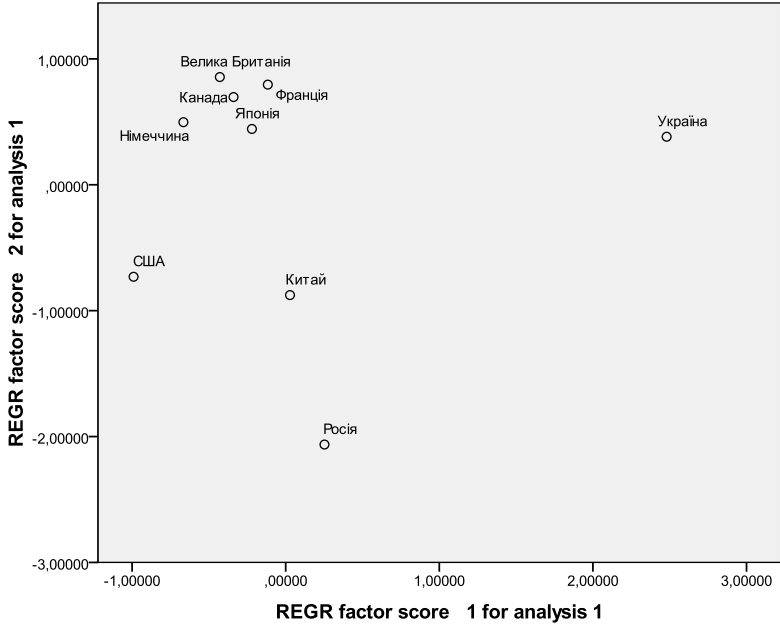

Рис. 1. Групування країн за першим (Економічна і політична розвиненість країни, вісь X) та другим (Емоційне ставлення до держави, пов’язане з її миролюбністю, вісь Y) конструкторами

У системі 1 і 3-го факторів виокремилися три групи “розвинених” та “відносно розвинених” країн. До першої увійшли США та Канада, котрі сприймаються як відкриті, але з низьким рівнем культурної самобутності. Другу групу утворили Франція, Росія, Німеччина та Велика Британія – менш відкриті країни, але від того більш самобутні. Цікаво, що розташування України за третім фактором відповідало саме цій групі. Держави східної цивілізації (Китай та Японія) сприймалися цілком очікувано як найбільш закриті та самобутні.

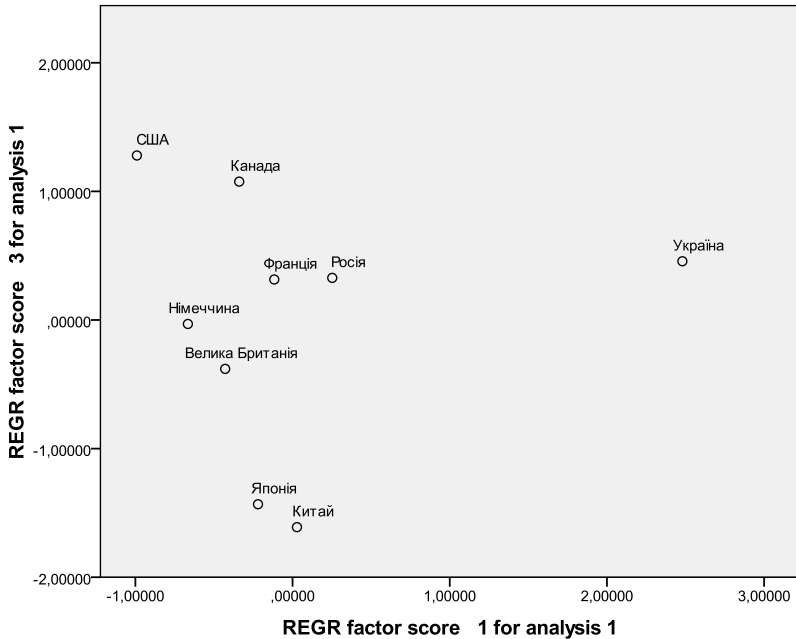

Рис. 2. Групування країн за першим (Економічна і політична розвиненість країни, вісь X) і третім (Відкритість і культурна самобутність, вісь Y) конструктами

Висновки. Отримані результати дають змогу визначити низку психосемантичних особливостей масової ГПС вітчизняної молоді. Виявилось, що більшість геополітичних образів мають когнітивний характер, тобто містять певні уявлення та знання щодо тих чи тих геополітичних акторів. Поряд із цим серед характеристик кожної країни обов'язково трапляються образи з емоційно-мотиваційним “наповненням” (найчастіше тріада із симпатії, інтересу та побажання у процвітання). Це можна розцінювати позитивно як свідчення політичної (геополітичної) толерантності більшості опитаних. Водночас усі геополітичні образи умовно поділяються на політичні, неполітичні (економічно-культурологічні) та політизовані (політико-економічні, політико-культурологічні тощо). Їхня значущість може бути різною щодо тієї чи тієї країни, але перші, як правило, є більш значущими.

Країни Заходу (у широкому значенні цього поняття, включаючи і Японію) у геополітичній свідомості української молоді представлені цілком позитивними ідеалізованими образами. Суперечливим є образ України, який фактично “розщеплюється” на домінуючий образ поганої

“України-держави” і позитивний образ “України-країни”. Ще як більш суперечливий сприймається образ Росії: її можуть уявляти як “погану державу”, “добру державу” та “добру країну” водночас.

Соціальна категоризація геополітичних акторів на психосемантичному рівні здійснюється звичайно за трьома факторами: “Економічна і політична розвиненість країни” (основний), “Емоційне ставлення до держави, пов’язане з її миролюбністю” та “Відкритість і культурна самобутність”.

Література

1. Дроздов О. Геополітична свідомість як психологічний феномен / О. Дроздов // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С. 26–37.
2. Дроздов О. Ментальні карти світу у свідомості студентської молоді / О. Дроздов // Соціальна психологія. – 2010. – № 1. – С. 86–93.
3. Измеряя неизмеримое: независимость в цифрах. Ч. 2 (2011) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rb.com.ua/rus/analitics/politics/7814/>
4. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. ; гол. ред. В. М. Литвин. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 988 с.
5. Українська держава на рубежі третього десятиріччя незалежності: думки та оцінки громадян. Вересень’ 2011 : інформ. бюл. / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України ; за ред. М. М. Слюсаревського. – К., 2011. – 60 с.
6. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / упоряд. М. О. Шульга. – К. : Друк. “Бізнесполіграф”, 2009. – 80 с.
7. Громадська думка про зовнішню політику України: результати загальнонаціональних соціологічних досліджень Центру Разумкова (2000–2003 рр.) // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 3. – С. 40–60.
8. Кремень Т. То ли друг, то ли враг / Т. Кремень // Корреспондент. – 2005. – № 47 (186). – С. 27–32.
9. Міщенко М. Вплив геополітичних орієнтацій громадян України на їхнє ставлення до НАТО / М. Міщенко // Національна безпека і оборона. – 2006. – № 9. – С. 39–41.
10. Никитина В. В. Образ России в современной Украине: проблема вычленения смыслового ядра / В. В. Никитина // Образ России в контексте формирования культуры толерантности внутри страны и за рубежом : сб. тезисов междунар. науч.-практ. конф. (13–15 нояб. 2009 г., г. Москва). – М., 2009. – С. 57–60.
11. Орлова Д. Образ Європейського Союзу в українському суспільстві (2011) [Електронний ресурс] / Д. Орлова. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/248077.html>
12. Пащков М. Зовнішня політика України: позиції та оцінки громадян / М. Пащков // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 2. – С. 34–45.
13. Украинско-российские отношения в оценках граждан Украины [обобщенные результаты социологических исследований Центра Разумкова за 2001–2009 гг.] // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 4. – С. 72–84.
14. Хазратова Н. В. Психологія відносин особистості й держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / Н. В. Хазратова. – К., 2005. – 33 с.